

O IMPORTANTĂ ISTORIE CRITICĂ A FILMULUI DESPRE ARTĂ

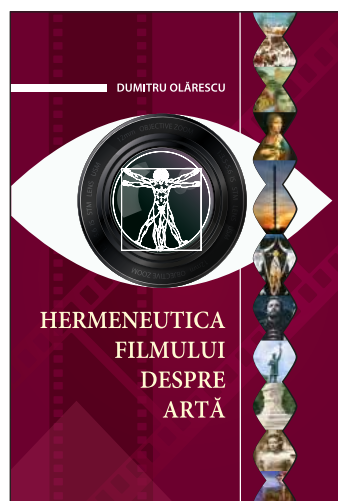
Dr., conf. univ. **Alexandru LUPAȘCU-BOHANȚOV**
Institutul Patrimoniului Cultural al AȘM

În perioada aceasta nebuloasă, a unei tranziții interminabile, care nu este deloc prielnică dezvoltării literelor și artelor, apariția unui volum din domeniul celei de a șaptea arte este o *rara avis* în peisajul nostru editorial. Grație sprijinului financiar al Ministerului Educației, Culturii și Cercetării din Republica Moldova și al Editurii „Epigraf”, studiul monografic *Hermeneutica filmului despre artă* al cineastului și filmologului Dumitru Olărescu, cercetător științific coordonator la Institutul Patrimoniului Cultural al Academiei de Științe a Moldovei, a văzut lumina tiparului, într-o admirabilă formulă grafică, în ajunul Noului An – 2018.

Este o importantă istorie critică a filmului dedicat artelor tradiționale și nu numai (arte plastice, literatură, muzică, teatru etc.), solid documentată, de o mare încărcătură ideatică și de o remarcabilă deschidere spre valorile culturale europene, la care autorul a trudit mai bine de un deceniu, răstimp în care cercetătorul nostru a triat cu multă migală și a investigat cu instrumentele fine ale hermeneuticii audiovizuale o multitudine de produse cinematografice din domeniul respectiv, decantând metodic și unele confuzii terminologice, pornind chiar de la binomul originar: „film de artă” vs „film despre artă”.

Astfel, într-un instrument de lucru merituos, de altfel, – e vorba de volumul de specialitate *Dicționar Cinematografic* (alcătuit de cunoscuții filmologi Cornel Cristian și Bujor T. Râpeanu) –, apărut la Editura „Meridiane” (București, 1974), conceptul film de artă este dissociat în felul următor: „Specie de film documentar având ca scop investigarea cinematografică a diferitelor manifestări de artă (îndeosebi plastică). Folosind mijloacele expresiei cinematografice, filmul de artă poate fi o simplă ilustrare sau poate depăși ilustrativismul, ajungând la analiză și interpretare, dezvăluind noi dimensiuni estetice ale operei prezentate”.

Pe când astăzi, realmente, filmul de artă (semnificațiile noțiunii respective fiind extrapolate și la filmul de autor) desemnează cinematografia de elită, aparținând unor regizori de mare clasă, dar și cineaștilor mai tineri care încearcă să redimensioneze cea de-a șaptea artă prin intermediul unor poetici filmice inedite, necomerciale (*art-house*-ul anglo-saxon, într-un fel). Dumitru

Dumitru OLĂRESCU. *Hermeneutica filmului despre artă*.
Chișinău: Epigraf, 2017. 352 p.

Olărescu observă, la modul tranșant, că sintagma „film de artă” implică și judecăți axiologice, de aceea dănsul optează pentru denumirea generală a acestei categorii de filme prin formula „Filme despre artă”, care să includă toate speciile de film dedicat artelor.

Despre o altă fațetă tematică a cărții. Nu e o problemă dintre cele simple să elaborezi o taxonomie care să circumscrie toate speciile filmului despre artă, întrucât acest domeniu al creației audiovizuale este unul foarte dinamic și diversificat, iar în teoria generală a artei cinematografice categoria respectivă de film lipsește aproape cu desăvârșire. De aceea, la elaborarea compartimentului *Aspecte tipologice și genuistice*, autorul a avut de surmontat o serie de dificultăți, între care existența mai multor tipologii, niciuna dintre ele nefiind ajustată în totalitate unor criterii bine definite și relevante. Argumentele autorului funcționează ireproșabil când purcede la o inventariere minuțioasă a clasificărilor existente și, finalmente, la întocmirea propriei tipologii, reușind astfel să propună o variantă destul de judicioasă.

Talentul de analist și hermeneut înzestrat al cineastului și filmologului Dumitru Olărescu este prezent pe întregul traiect investigativ al lucrării, însă în economia volumului există două secțiuni – IV și V – în care aceste calități se manifestă la modul plener. Academicianul Mihai Cimpoi a sesizat cu multă pă-

trundere, în consistența sa prefață *Fenomenul filmului despre artă: abordări estetice și hermeneutice*, valoarea de pionierat a unor probleme științifice elucidate de către cercetătorul nostru: „Autorul, un sensibil analist de morfologii audiovizuale, afară de aspectele ce țin de estetica și procesul de interpretare și valorificare a artelor prin film, abordează pentru prima oară problema aplicării mecanismelor hermeneuticii atât în procesul creării filmului despre artă, cât și în modul de investigare a acestuia”. Ținem să menționăm că aprecierile date sunt cu atât mai meritorii, cu cât noutatea științifică de care vorbește distinsul academician se referă nu doar la întregul spațiu cultural românesc, dar și la cel european.

În plus, tot cu valoare de pionierat sunt studiate relațiile intertextuale în structurile audiovizuale ale filmului despre artă din perspectiva montajului cinematografic. Iar Capitolul V – *Spre o estetică a filmului documentar despre artă* – adâncește și lărgiște unele investigații pe care autorul le-a întreprins în volumul său de debut *Filmul/Valențele poeticului* (2000), nucleul acestei interesante lucrări regăsindu-se în teza de doctorat în studiul artelor pe care Dumitru Olărescu a susținut-o cu brio în anul 1999.

Uneori analizele sale devin infinitezimale, ai senzația că cercetătorul se află, literalmente, în „captivitatea” *ispitei esențelor* (sintagma e din prefața redutabilului filmolog George Littera la cartea de mai sus). Multiplele exemple selectate și analizate pertinent de către cercetător ar putea fi utilizate și pentru o eventuală semiotică a discursului audiovizual.

Ceea ce conferă profunzime și autenticitate acestor investigații cu caracter teoretic, critic și istoriografic, ferindu-le de tentația construcțiilor scolastice sau a speculațiilor pseudofilosofice, ține și de faptul că demersul științific al autorului se sprijină în permanență pe experiența sa rodnică de cineast, dându-i semnând scenariile la circa 100 de filme documentare. Parte din ele au devenit creații de referință în filmografia studioului „Moldova-Film”: *Tata, Ce te legeni, codrule?, Cheamă-i, Doamne, înapoi, Cel care sunt, Balada prietenului meu, Mâine iar va ieși soarele, Sunt acuzați martorii* (încununat cu Grand Prix la Festivalul Cinematografic Internațional de la Ostrava, Cehia, 1990), *Aria* (Marele Premiu al Festivalului Internațional de Film Documentar „Cronograf”, 2005; Premiul *Emil Loteanu* „Pentru cel mai bun film”, 2006).

În genere, un merit deosebit al lui Dumitru Olărescu (iarăși în premieră) e că a plasat filmul autohton despre artă în contextul cinematografiei europene. Este foarte bine și operațional, când filmologii își axează demersul teoretic sau critic nu doar pe analiza unor opere cinematografice (filme) distincte, ci le încadrează, după necesități, în diferite contexte. Prin

noțiunea de context se subînțelege o alcătuire variabilă de entități cinematografice – de la o simplă secvență la întregul film (grupare semnificativă de secvențe), de la o peliculă cinematografică concretă la filmografia regizorului etc. Situată în contexte variate (cercuri concentrice), opera cinematografică este supusă unei adevărate radiografii: secvența izolată capătă noi semnificații dacă e privită în ansamblul filmului; la fel filmul dacă e comparat cu alte pelicule pe aceeași tematică; sau e integrat întregii filmografii a regizorului, actorului, scenaristului. Alta e imaginea vieții noastre cinematografice și calitatea produselor filmice când e raportată la întregul spațiu cultural românesc sau când este apreciată în context european.

Încă o remarcă absolut necesară. Ținând în mână acest excelent volum, involuntar îți apare în gând memorabilul vers arghezian din *Ex libris*: „Carte frumoasă, cinste cui te-a scris”. În această ordine de idei, trebuie să aducem mulțumirile de rigoare directorului Editurii „Epigraf”, Oleg Bujor (pentru prețioasele sale calități manageriale), dar și pictorului Anatol Tomoianu (copertă, machetă și prelucrarea imaginilor). Încă o mențiune specială: volumul este bogat ilustrat cu cadre dintr-o multitudine de pelicule importante despre artă – atât din filmografia autohtonă, cât și din cinematografia universală.

Acest studiu monografic vine să suplinească lipsa unor instrumente teoretice și pragmatice de analiză filmologică complexă, a unei viziuni de sinteză asupra filmului despre artă (autohton și european), o lacună resimțită cel mai acut, la modul disperat chiar, de către critica noastră cinematografică, de către învățământul vocațional de la noi. Autorul nutrește speranța că și publicul larg va găsi suficiente indicii pentru a lua cunoștință de carte.

Aspectul cel mai complicat al receptării mesajului audiovizual ține de limbajul plastic. Deși trăim într-o vreme a proliferării nemaipomenite a tot felul de surse de imagini (un adevărat imagocentrism), școala noastră continuă să-și exercite instrucțiunea cu precădere pe baza textelor literare, lăsând oarecum în umbră lectura mesajului iconic (a imaginii cinematografice, televizuale, a noilor media). Numai o abordare polivalentă a conținutului comunicării simbolice poate reduce în mod considerabil numărul decodificărilor parțiale și irelevante.

În fine, o sugestie care este determinată de faptul că volumul *Hermeneutica filmului despre artă* nu include, precum se obișnuiește în cazul studiilor științifice, niște rezumate în limbile engleză, franceză și rusă. Există însă o soluție: cartea respectivă să apară în versiune engleză. Am adăuga că merită tot sprijinul financiar și logistic.